

ПРАВОВІ ЗАХОДИ, СПРЯМОВАНІ НА ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У ДІЯЛЬНІСТЬ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

LEGAL MEASURES AIMED AT ATTRACTING INVESTMENTS IN THE ACTIVITIES OF FARMS

Тищенко Ю.В., к.ю.н.,

доцент кафедри міжнародного приватного, комерційного та цивільного права

Київський національний торговельно-економічний університет

Стаття присвячена аналізу вітчизняного законодавства щодо визначення правових заходів, спрямованих на залучення інвестицій у діяльність фермерських господарств. Розглянуті особливості державної реєстрації фермерського господарства, що полегшують ведення бізнесу у такій організаційно-правовій формі. Також досліджені різновиди фінансової допомоги, у тому числі і податкові, як додаткові стимули в інвестування у діяльність фермерських господарств. Сформульовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства у цій сфері.

Ключові слова: фермерське господарство, сімейне фермерське господарство, залучення інвестицій, землі сільськогосподарського призначення.

Статья посвящена анализу отечественного законодательства по определению правовых мер, направленных на привлечение инвестиций в деятельность фермерских хозяйств. Рассмотрены особенности государственной регистрации фермерского хозяйства, облегчающих ведение бизнеса в такой организационно-правовой форме. Также исследованы разновидности такой финансовой помощи, в том числе и налоговые, как дополнительные стимулы в инвестирование в деятельность фермерских хозяйств. Сформулированы предложения по совершенствованию законодательства в этой сфере.

Ключевые слова: фермерское хозяйство, семейное фермерское хозяйство, привлечение инвестиций, земли сельскохозяйственного назначения.

The article is devoted to the analysis of the domestic legislation on the definition of legal measures aimed at attracting investments in the activities of farms. The definitions of the farm, which are contained in the legislative acts, are analyzed. The signs of family farming are revealed. Considered are the incentives and guarantees that are fixed in the domestic legislation, and there are legal measures that are aimed at attracting investments in the activities of farms. It was found out that the state regulates the conditions of investment activity by providing financial assistance in the form of subsidies, subsidies, budget loans for the development of individual regions, industries, industries. Some categories of farms (located in mountainous settlements, in hard-to-reach areas, farms with isolated estates) are assisted by state and local budgets. In addition, a separate lump sum at the expense of the state budget is provided to the settlers who create a farm in remote communities. The changes that have been made to the legislation regarding the expansion of the circle of subjects that can create a farm are analyzed. In particular, tax incentives, which are individuals – entrepreneurs who create a family farm. Individuals – entrepreneurs who carry out activities exclusively within the farm are referred to the fourth group of single tax payers who apply a simplified system of taxation, accounting and reporting. The features of the state registration of a farm are considered, which facilitate the conduct of business in such organizational and legal form. Other types of financial assistance, including tax, have been explored, such as additional incentives for investing in farming activities. Bills are analyzed that establish certain guarantees for the activities of farms. Legislative initiatives are aimed at simplifying access to the agricultural lands of state and municipal property, which are in reserve for family farms and reducing corruption in land relations. Proposals have been formulated to improve legislation in this area.

Key words: farming, family farming, attraction of investments, agricultural land.

Наразі економічна ситуація, що склалася в Україні вимагає пошуків нових засобів залучення інвестицій у різні галузі виробництва. Не залишилася поза увагою української влади сфера сільського господарства, яка останнім часом стає одним із головних об'єктів законодавчих ініціатив.

У галузі сільськогосподарського виробництва особливе місце займає діяльність фермерських господарств, що є способом залучення мешканців сільських територій до малого та середнього підприємництва та допомагає вирішити проблему використання земель сільськогосподарського призначення, які поки не знайшли свого належного правового статусу.

Дослідження правових заходів, спрямованих на залучення інвестицій у діяльність фермерських господарств має велике значення для з'ясування відповідності правової «надбудови» над інвестиційними відносинами у цій царині, сучасним економічним реаліям.

Таким чином, метою цієї статті є здійснення аналізу правового забезпечення інвестицій, що вкладаються у діяльність фермерських господарств.

Проблемам діяльності фермерських господарств присвячені праці таких науковців, як В.М. Єрмоленко, В.І. Лебідь, Т.О. Коваленко, В.В. Носік, О.О. Погрібний, І.С. Похиленко та інших. Проте, дані дослідження не аналізували фермерські господарства як об'єкт інвестиційних правовідносин.

Діяльність фермерських господарств регулюється Господарським кодексом України, Податковим кодексом

України, Законами України «Про фермерське господарство», «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про інвестиційну діяльність» тощо.

Аналіз будь-якої проблеми вимагає насамперед визначити понятійний апарат, з яким доведеться працювати. Розгляд питання щодо правових заходів, спрямованих на залучення інвестицій у діяльність фермерських господарств, варто розпочати з визначення поняття «фермерське господарство». Стосовно цього терміну завдання полегшується тим, що його визначення міститься у чинному законодавстві.

Слід зазначити, що у визначеннях поняття «фермерське господарство» у згаданих законодавчих актах є певні відмінності.

Так, відповідно до статті 1 Закону України «Про фермерське господарство» фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону.

Водночас визначення фермерського господарства у частині першій статті 114 Господарського кодексу України не містить положення щодо правового зв'язку членів фермерського господарства із земельною ділянкою, яку вони використовують у своїй діяльності.

Уважаємо правовий зв'язок членів фермерського господарства із земельною ділянкою однією із головних ознак фермерського господарства, що відрізняє його від господарських товариств та інших організаційно-правових форм суб'єктів господарювання, а відсутність такого положення у статті 114 Господарського кодексу України – не виправдані.

У свою чергу у статті 14.1.235. Податкового кодексу України (далі – ПК України) поняття «фермерське господарство» охоплюється загальним визначенням сільськогосподарського товаровиробника, що розуміється як юридична особа незалежна від організаційно-правової форми або фізична особа – підприємець, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції та/або розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах) та її переробкою на власних чи орендованих потужностях, у тому числі власно виробленої сировини на давальницьких умовах, та здійснює операції з її постачання.

На наш погляд, зазначені відмінності у визначенні поняття «фермерське господарство» у національному законодавстві ускладнює його належне застосування.

У контексті проблеми, що розглядається, значний інтерес становить поняття «сімейне фермерське господарство», оскільки стаття 13-1 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» передбачає можливість додаткової фінансової підтримки сімейних фермерських господарств. Зауважимо, що юридична особа має статус сімейного фермерського господарства, згідно із частиною п'ятою статті 1 Закону України «Про фермерське господарство», за умови, що у його підприємницькій діяльності використовується праця членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім'ї відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України. На нашу думку, для належного правозастосування, статтю 13-1 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» слід доповнити положенням, що поняття «сімейне фермерське господарство» розуміється у значенні, яке наведено у статті 1 Закону України «Про фермерське господарство».

Досліджуючи правові заходи, спрямовані на залучення інвестицій у діяльність фермерських господарств, слід розглянути стимули та гарантії, закріплені у вітчизняному законодавстві з цією метою.

Насамперед, слід згадати положення, що містяться у Законі України «Про інвестиційну діяльність» та поширюються і на інвестування у діяльність фермерських господарств. Згідно із частиною третьою статті 12 згаданого Закону держава здійснює регулювання умов інвестиційної діяльності шляхом надання фінансової допомоги у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій, бюджетних позик на розвиток окремих регіонів, галузей, виробництв.

Частина перша статті 9 Закону України «Про фермерське господарство» визначає, що деяким категоріям фермерських господарств (як-то новостворені, розташовані у гірських населених пунктах, на поліських територіях, фермерські господарства з відокремленими садибами тощо), надається допомога за кошти державного і місцевого бюджетів.

Відповідно до статті 10 зазначеного Закону функції з реалізації державної політики щодо фінансової підтримки становлення і розвитку фермерських господарств виконує Український державний фонд підтримки фермерських господарств (далі – Фонд). Фінансова підтримка надається на конкурентних засадах на безповоротній та на поворотній основі за рахунок бюджетних коштів, розпорядником яких, згідно із Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам, затвердженим Постановою КМУ від 25 серпня 2004 року № 1102, є Мінагрополітики та Фонд. Законом України «Про державний бюджет Украї-

ни на 2018 рік» на фінансову підтримку розвитку фермерських господарств виділено 1 000 000 грн. за кошти загального фонду. Звичайно, у масштабах країни таку суму важко вважати реальною підтримкою діяльності фермерських господарств, проте правовий механізм існує.

У цьому аспекті варто погодитися із позицією Т. Коваленко щодо декларативності приписів статті 9 Закону України «Про фермерське господарство» [1, с. 32].

Крім того, згідно із частиною п'ятою статті 5 Закону України «Про фермерське господарство» окрема одноразова грошова допомога за кошти державного бюджету надається переселенцям, які створюють фермерське господарство у труднедостатніх населених пунктах, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України.

Ще одним законодавчим актом, що покликаний заохотити інвесторів вкладати кошти у діяльність фермерських господарств є Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо стимулювання утворення та діяльності сімейних фермерських господарств» від 10.07.2018 року № 2497-VIII. Цей документ містить ряд положень, які полегшують підприємству у такій організаційно-правовій формі, як сімейне фермерське господарство. Слід наголосити, що правові норми цього закону дещо звужують об'єкт регулювання і направлені тільки на сімейні фермерські господарства, що, зокрема, зумовлено соціальною значущістю такого виду фермерства.

Більшість норм цього закону присвячені саме змінам у ПК України. Так, норма статті 14.1.235. ПК України під сільськогосподарським товаровиробником, поряд з юридичною особою, визначає й фізичну особу – підприємця, що тепер корелюється зі статтею 8-1 Закону України «Про фермерське господарство». Відповідні зміни були внесені і у статтю 291.4.4 кодексу, де до четвертої групи платників єдиного податку, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності віднесено фізичних осіб – підприємців, які провадять діяльність виключно у межах фермерського господарства, за умови виконання вимог, що зазначаються (як то, здійснюють виключно вирощування, відгодовування сільськогосподарської продукції; не використовують працю найманих осіб тощо). Нагадаємо, що у попередній редакції до четвертої групи платників єдиного податку відносилися сільськогосподарські товаровиробники – юридичні особи, частка сільськогосподарського товаровиробництва яких дорівнювала або перевищувала 75 відсотків.

У зв'язку із розширенням кола суб'єктів сільськогосподарських товаровиробників, згідно зі статтею 297.1.2. ПК України платники єдиного податку звільняються від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності щодо податку на доходи фізичних осіб у частині доходів (об'єкта оподаткування), що отримані у результаті господарської діяльності платника єдиного податку першої – четвертої групи (фізичної особи).

Також на сільськогосподарських товаровиробників – фізичних осіб-підприємців, як на платників єдиного податку четвертої групи, тепер поширюється право не застосовувати реєстратори розрахункових операцій, за умов відповідності положенням статті 296.10 ПК України.

Отже, податкове законодавство передбачає спрощену систему оподаткування для фермерських господарств, які за обсягом доходів належать до суб'єктів мікропідприємництва.

Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо стимулювання утворення та діяльності сімейних фермерських господарств» передбачено і ряд змін до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», за яким сімейним фермерським господарствам, які зареєстровані платниками єдиного податку четвертої групи, надається додаткова фінансова підтримка через механізм

доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Це також співвідноситься із положеннями частини п'ятої статті 9 Закону України «Про фермерське господарство».

Відповідні зміни були внесені і у Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». Згідно з оновленим пунктом 4 частини першої статті 18 для державної реєстрації фізичної особи-підприємця подається договір (декларація) про створення сімейного фермерського господарства – у разі державної реєстрації фізичної особи, яка самостійно або з членами сім'ї створює сімейне фермерське господарство. Принагідно зауважимо, що положення стосовно обов'язкової подачі копії документів, які посвідчують право власності або право користування землею, у разі реєстрації фермерського господарства, які були передбачені законом у редакції від 03.03.2005 року не знайшли свого відображення ні у новій редакції від 26.11.2015 року, ні в останніх змінах до закону, що, на нашу думку, сприяє полегшенню ведення бізнесу у такій формі. Проте, умова державної реєстрації фермерського господарства щодо набуття громадянином, який виявив бажання створити фермерське господарство, права власності або користування земельною ділянкою, передбачена частиною першою статті 8 Закону України «Про фермерське господарство». Таким чином, законодавець залишає правовий зв'язок членів фермерського господарства із земельною ділянкою обов'язковою ознакою створення та діяльності господарської організації у такій організаційно-правовій формі.

Крім чинних нормативно-правових актів, що встановлюють певні гарантії діяльності фермерських господарств, певний інтерес становлять і деякі положення законопроектів, які знаходяться на розгляді у Верховній Раді України.

Так, пройшов перше читання проект Закону про внесення змін до Земельного кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо стимулювання створення і розвитку сімейних фермерських господарств та припинення корупційних зловживань у сфері розпорядження землями державної та комунальної власності № 7060 від 04.09.2017 [2].

Зокрема, ця законодавча ініціатива направлена на спрощення доступу до земель сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, які перебувають у запасі для сімейних фермерських господарств та зменшення корупції у земельних відносинах.

На виконання зазначених завдань, пункт «а» частини третьої статті 116 Земельного кодексу України (далі – ЗК України) пропонується доповнити положенням, за яким безоплатна передача земельних ділянок у власність громадян провадиться у разі приватизації переданих громадянам в оренду за результатами земельних торгів зі створення і розвитку сімейних фермерських господарств.

Направлені на захист інтересів сімейних фермерських господарств і пропозиції доповнити частину другу статті

134 ЗК України положеннями щодо неможливості продажу на конкурентних засадах (земельних торгах) земельних ділянок державної чи комунальної власності або права на них у разі викупу орендарем земельної ділянки або її частини після поділу цієї земельної ділянки, отриманої ним на земельних торгах зі створення і розвитку сімейних фермерських господарств.

Запобіжником зловживань з боку несумлінних суб'єктів безоплатної приватизації земельних ділянок є пропозиція включити до ЗК України статтю 1111 щодо обтяження речових прав на земельні ділянки та обмеження в їх використанні.

Відповідно пропонується запровадити заборону на продаж або іншим шляхом відчуження і зміну цільового призначення земельних ділянок, які передані безоплатно у приватну власність із земель державної чи комунальної власності, передачу їх у заставу, а також у користування третім особам на будь-яких правах протягом 7 років з моменту державної реєстрації права власності на такі земельні ділянки. Гадаємо, дане положення унеможливить корупційні прояви, що наразі існують.

Також не допускається протягом строку дії договору оренди, суперфіцію, емфітевзису земельних ділянок, які передані із земель державної чи комунальної власності у користування без проведення земельних торгів, а також земельні ділянки, право оренди якими набуто на земельних торгах зі створення і розвитку сімейних фермерських господарств передавати їх у користування третім особам на будь-яких правах.

У статті 111 ЗК України перелік умов встановлення обтяження прав на земельну ділянку – поряд із законом, договором та актом уповноваженого на це органу державної влади, пропонується доповнити актом органу місцевого самоврядування. Таким чином місцеві органи влади отримають відповідну компетенцію. Проте, останні пропозиції викликали зауваження у Головного науково-експертного управління ВРУ, яке пропонує узгодити дане положення зі статтями 8-12 ЗКУ щодо внесення змін у перелік повноважень органів місцевого самоврядування, що, на нашу думку, є цілком слушним.

Таким чином, проаналізувавши правові заходи, спрямовані на залучення інвестицій у діяльність фермерських господарств, можна зробити наступні висновки. Діяльність фермерських господарств, особливо сімейних фермерських господарств, має ряд додаткових правових гарантій та заохочень, порівняно з іншими корпоративними видами інвестування. Це, зокрема, податкові пільги, умови щодо спрощення ведення бізнесу в агропромисловому виробництві, а також ряд правових гарантій. Зазначене зумовлено орієнтацією вітчизняної економічної політики на підтримку малих та середніх сільськогосподарських підприємств. Проте, деякі законодавчі положення, спрямовані на залучення інвестицій у діяльність фермерських господарств, мають зазначені вище певні недоліки та потребують вдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваленко Т. Новели законодавства про фермерські господарства: позитивні та негативні аспекти. Юридична Україна. 2016. № 7-8. С. 30-37.
2. Проект Закону про внесення змін до Земельного кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо стимулювання створення і розвитку сімейних фермерських господарств та припинення корупційних зловживань у сфері розпорядження землями державної та комунальної власності № 7060, дата реєстрації 04.09.2017 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62449.